

MODERN Filosofi

☰ MENY

Foto: Staffan Eng

Vem får kalla sig filosof?

Ur Modern Filosofi 2/15.

Rent formellt finns inga hinder för vem som helst att kalla sig filosof. Men kärlek till visdom – *filosofia* – räcker inte.

Det kom en fråga till Modern Filosofi från en läsare: Vem kan kalla sig filosof? Så lyder brevet:

”Det finns många tänkare, som inte betraktas som filosofer, trots att de behandlar frågor om tillvarons grund, vad kunskap är, och så vidare. I *Bonniers stora bok om filosofi* av Bryan Magee står det att 1900-talet är det århundrade då alla ledande filosofer har varit akademiker. *Filosofi* lär betyda 'kärlek till visdom', och är det på det viset så borde fler människor än akademiker kunna kalla sig för filosofer.

Jag själv har läst 15 poäng filosofi, men en hel del annat både på universitet och högskola. Jag älskar vishet, det betyder inte att jag nått fram, men jag har tagit de första stapplande stegen.

Det känns magstarkt att skriva filosof på visitkortet, det skulle säkert uppfattas som kaxigt. Men har det verkligen med antal akademiska poäng att göra om man kan kalla sig för filosof eller inte?”

Det korta svaret är att det inte är förbjudet att kalla sig filosof, så i princip är det fritt fram. Och det stämmer att en stor del av 1900-talets filosofer var akademiker, till skillnad från filosoferna under tidigare århundraden.

Så är det bara filosofiprofessorer som räknas numera? Frågan blev aktuell för idéhistorikern Svante Nordin, professor vid Lunds universitet, när han skrev sin bok om modern filosofi.

– Det finns förstås en gräns mellan vem som kan kallas filosof och inte. Men den gränsen är väldigt godtycklig. Till exempel verkar det nästan hopplöst att skriva om 1900-talets filosofi utan att nämna Sigmund Freud. Trots att han inte var professor i filosofi utan i medicin, så har han haft större inflytande på 1900-talets filosofi än de flesta professorer. Albert Einstein, som också har haft enorm betydelse för filosofin, var fysiker.

Svante Nordin definierar filosofin som en sorts intellektuell tradition, ett förnuftsmässigt sökande som började med de gamla grekerna: Sokrates, Platon, Aristoteles. Förnuftet är vad som avgränsar filosofin och skiljer den från religion, som judendom, kristendom och islam. En annan skillnad är att det inte finns några urkunder i filosofin.

– Det som gör att Aten blir filosofins centrum är just anspråken på det förnuftsmässiga, att man säger att vi resonerar rationellt och förnuftigt utifrån *logos*, inte utifrån en helig skrift eller uppenbarelse. I filosofin kan du aldrig åberopa en auktoritet – om du börjar hänvisa till Platon som bevis, då har du halkat av den filosofiska vägen.

Den kritiska prövningen är en del av den filosofiska traditionen; det ligger i själva konceptet att ifrågasätta allt. Det gör Sokrates, och det var därför som han blev avrättad.

– Filosofi kan vara en livsfarlig sysselsättning, om den inte hanteras varsamt, ler Svante Nordin. Det finns också filosofer som har dragit sina slutsatser av det, och sagt att all god filosofi är hemlig och

bara för de invigda, för lärjungarna. Så gjorde till exempel Baruch Spinoza på 1600-talet och Leo Strauss på 1900-talet för att inte råka ut för tråkigheter som Sokrates.

Vad är då den kritiska prövningen, den som ska vara filosofins kärna? För Ingar Brinck, som är professor i filosofi vid Lunds universitet, är filosofi en sorts praktik som kräver speciella metoder. Det är dem man måste tillägna sig för att kunna kalla sig filosof.

– 'Kärlek till visdom' är ju förstås något som man kan tycka att en filosof ska uppvisa. Men det har egentligen inte att göra med vilken utbildning man har, man kan ju älska visdom utan att veta hur man ska göra för att komma fram till den.

Grunden för filosofiskt tänkande är alltså inte dess innehåll, de filosofiska teorierna, utan en metod eller teknik för att tänka och ta till sig kunskap, kunna förstå den, tolka den och dra slutsatser av den. Det gäller då att lära sig de olika metoderna, förstå hur de fungerar för att kunna tillämpa dem. Absolut grundläggande är att förstå skillnaden mellan empiriska frågor och filosofiska, begreppsliga frågor. Empiriska frågor avgörs genom observationer av händelser i omvärlden eller i laboratoriet, filosofiska frågor genom att utreda tankegångar och begrepp.

– Detta är själva stommen i filosofiutbildningen. Sedan lär man sig de olika filosofiska systemen och läser filosoferna, som Kant, Hegel, Wittgenstein och andra. Man lär sig om teorier, som filosoferna har lagt fram med stöd i sina metoder, säger Ingar Brinck.

Det finns en mängd olika metoder: logiska metoder och formella metoder, begreppsanalys, analys av vardagsspråk, fenomenologiska metoder med flera. Gemensamt för dem är att de används för att undersöka de föreställningar som ligger till grund för både "vanliga" människors och de empiriska vetenskapernas påståenden om verkligheten.

– På filosofiutbildningen läser vi filosofernas originalverk från första början. När vi läser 1900-talets filosofi så har nästan varje text en ny metod. Det är svårt att läsa på egen hand och det krävs mycket hjälp för att förstå hur filosofen bär sig åt för att komma fram till sin slutsats, för det är inte något som du ser när du bara läser texterna rakt upp och ner. Därför behövs en metodbeskrivning, och handledning, för att lära sig att förstå, säger Ingar Brinck.

Egentligen är det inte konstigare än att man lär sig olika metoder i fysik, kemi eller samhällsvetenskap – som experiment på labbet, simuleringar i datorn, observationer, matematiska modeller och statistik. Har man tagit examen i fysik så är man fysiker. Och har man läst filosofi så har man fått de grundläggande kunskaperna, då kan man kalla sig filosof, resonerar Ingar Brinck.

Men kan också de som inte har studerat på universitetet kallas filosofer? Är inte till exempel barnen de riktiga filosoferna? De som ställer de viktiga frågorna om livet, tingen och om verklighetens natur? Svante Nordin berättar om den filosofiförskola som Platon försökte inrätta.

– I *Staten* förespråkade han att välja ut de blivande filosoferna redan i vaggan, men det skulle vara ett strängt urval och de utvalda skulle sorteras efter hand. Platon menade att det var på hand- och fotrörelserna som man kunde se vilka som var lämpade.

I en platonisk förskola skulle barnen inte lära sig att tänka logiskt. De skulle i stället ägna sig åt musik och gymnastik; musiken ger harmoni i själen och gymnastik harmoni i kroppen.

Om filosofi nu är en metod för att förstå världen, så är det väl bra att lära sig den från vaggan: att förstå vad som sägs, se vad det finns för skäl att tro på det och värdera om det är rätt eller fel.

– Visst, att tänka klart ska alla kunna göra; alla ska kunna diskutera och argumentera ordentligt och inte bara stanna upp i egna åsikter. Det är argumentationsanalys. Men det är ju inte filosofi i den bemärkelsen att det gör det möjligt att samarbeta med andra forskare, analysera begrepp, tänka på vilka världens byggstenar är, begrunda människans existens och annat som filosoferna ägnar sig åt. För man har ju inte tillägnat sig den yrkesmässiga metoden från början. Filosofi är något helt annat än att tänka fritt ur hjärtat, säger Ingar Brinck.

Filosofi är också något helt annat än att kunna uttrycka sig så kraftfullt som möjligt. För då blir det retorik, något som politiker satsar på för att bli hörda.

– Retoriken har att göra med uttrycksätt – hur något ska framföras så att andra hör vad man säger. Det är också vad som hela tiden vinner i vårt samhälle – att synas, vare sig det som sägs är intressant eller inte. Filosofin, däremot, satsar på att värdera skäl och argument, att kontrollera om en tankegång är sann eller falsk, och om slutsatsen följer från de antaganden som man utgår från.

Varför syns då inte filosoferna mer i samhällsdebatten?

– Det kan bero på att ingen riktigt vet vad filosofer sysslar med. Kanske tror de att man sitter och läser Platon och inte har annat att komma med.

Att filosofin inte har så mycket att komma med anser även en hel del naturvetare. De menar att neurovetenskapen redan har löst problemen med jaget och den fria viljan, och kosmologin har löst problemen med skapelsen och Gud och hur allting kan ha uppstått ur ingenting. Utan minsta bidrag av filosoferna.

– Många tror att filosofin är en teori om hur saker faktiskt är. Men så är det inte. De riktiga filosofiska frågorna kan inte avgöras med fakta. Det handlar om att pröva tankegångar och idéer, och att klargöra hur man tänker om en viss sak. Vi definierar begreppen och förklarar var gränserna går för vad som är möjligt att tänka om. Det är öppet att finna de empiriska svaren, visa vad som är sant och inte sant i den värld vi lever i, säger Ingar Brinck.

Inte bara naturvetare utan även en del filosofer under 1900-talet slängde ut filosofin. I stället satsade de på att beskriva hur verkligheten är beskaffad enbart med naturvetenskapens och logikens metoder. De krävde att varje utsaga måste kunna verifieras, alltså kunna mätas och bekräftas med empiriska observationer. Det var det enda kriteriet för vad som var meningsfullt, enligt till exempel Rudolf Carnap, en av förgrundsgestalterna inom den logiska positivismen som utvecklades i Wien under 1920-talet.

– Använder man det kriteriet så finns det egentligen ingen som kan kallas *filosof*. Carnap själv skulle nog inte heller sätta ordet filosof på sitt visitkort, legitim filosofi var för honom någon sorts vetenskapslogik, säger Svante Nordin.

Rudolf Carnap var företrädare för en av 1900-talets huvudströmningar: den analytiska filosofin, vars mest namnkunniga upphovsman är britten Bertrand Russell. Den stora skiljelinjen gick under förra seklet mellan den analytiska filosofin och den kontinentala filosofin, som hade Martin

Heidegger och Jean-Paul Sartre som de mest kända företrädarna. Tuffa strider utspelades mellan de analytiska och de kontinentala inriktningarna om hur man ska filosofera för att få kalla sig filosof.

– Det är inte ovanligt med sådana strider; redan Platon sa att 'de där sofisterna, inte var äkta filosofer'. Det betyder bara att han underkände deras filosofi, säger Svante Nordin.

I Sverige, där den analytiska traditionen dominerar, finns fortfarande många filosofer som till exempel avfärdar Sartre som filosof.

– De har kanske glömt att det finns olika metoder. Sartre och existentialisterna sökte filosofiska sanningar via analys av vardagliga händelser, till exempel vad som händer mellan människor när de köper kaffe på en bar. De undersökte de typiskt existentiella problemen, inte enbart genom att skriva traditionella filosofiska verk utan även via skönlitteraturen, skriven så att den utforskar världen i den existentiella filosofins anda. Det har de, som hävdar att Sartre inte är någon filosof, inte förstått, säger Svante Nordin.

Klimatet håller långsamt på att förändras, tycker sig Ingar Brinck se. Dels har man hållit på länge inom sin tradition, men kommer kanske inte längre. Dels har man upptäckt att de olika traditionerna tillsammans – fenomenologi, analytisk filosofi och empirisk vetenskap – kan leda till nya insikter i bland annat medvetandeforskning.

Olika varianter av fenomenologin har varit viktiga som metoder inom samhälls- och socialvetenskaperna i flera decennier. Inom analytisk filosofi och vetenskapsteori har man länge ensidigt inriktat sig på naturvetenskap. Kanske har man tyckt att vetenskaper som inte använder naturvetenskapliga metoder inte är "riktiga" vetenskaper. I dag anses dock detta synsätt vara föråldrat och man har, som väl är, en mer pluralistisk syn, menar Ingar Brinck.

Länge har det dock pågått en kamp med rent rabiata inslag, både i Sverige och resten av västvärlden, mellan de olika skolornas sätt att filosofera. Ingemar Hedenius var den som under flera decennier definierade filosofin i Sverige, inte bara som professor i Uppsala utan också som flitig debattör och kulturskribent.

– Han var efterföljare till de logiska positivisterna, men var betydligt mer benägen än Rudolf Carnap och hans krets att kalla sig filosof och använda ordet *filosofi*. Hedenius var både väldigt kunnig och intresserad av den stora filosofiska traditionen. Men i sin samtid godkände han inget annat än den analytiska filosofin, säger Svante Nordin.

Att läsa Heidegger och de andra "struntfilosoferna", som Hedenius kallade dem, var för honom "som om någon lyfte upp skallen på mig och hällde sand på hjärnan". Enligt den analytiska skolan skulle allt utom den sanna vetenskapliga filosofin rensas ut ur filosofin. Inte särskilt tolerant eller klokt, kan man tycka. Hur visa är filosoferna egentligen?

– Inte visa alls. Det finns till och med en paradoxal motsättning mellan filosofin och visdom. För det som är häpnadsväckande originellt och upplysande hos de stora filosoferna är att de ofta driver tankegångarna i en extrem riktning, på ett sätt som är oerhört originellt och stimulerande. Men inte särskilt vist. Kanske saknar de sunt förnuft, det där avvägda, balanserade sinnet som är lite tråkigt och inte särskilt stimulerande. Men utan sunt förnuft är man väl inte särskilt vis. Så det gäller att tänka sig noga för innan man skriver filosof på sitt visitkort, säger Svante Nordin.

Av Joanna Rose

SHARE THIS:

2 bloggare gillar detta.

RELATERADE

Modern Filosofi 2014–2017
april 15, 2019

Oense om allt
augusti 22, 2016

Filosofernas tonsättare
februari 19, 2016

FÖREGÅENDE INLÄGG
Den tredje vägen

NÄSTA INLÄGG
Alltid dessa judar

KOMMENTERA

Skriv din kommentar här...

MODERN FILOSOFI PÅ INSTAGRAM

Inga Instagram-bilder hittades.